

Hülya Çulhaoğlu-İmrak¹
Ayperi Sığırtaç²

Kaynaştırma Uygulanan Okulöncesi Sınıflarında Akran İlişkilerinin İncelenmesi

Özet

Kaynaştırma uygulanan sınıflarda akran ilişkilerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada; tam zamanlı kaynaştırmaya devam eden dört Down sendromlu çocuk ve sınıflarındaki akranları örnekleme alınmıştır. Yapılandırılmamış gözlemler çocukların öğretmen tarafından en az yönlendirildiği serbest zaman etkinlikleri esnasında yapılmıştır. Gözlemler her sınıfta beşer gün yaklaşık 40'ar dakika sürmüştür. Sonuç olarak; yetersizlik gösteren çocuk ile akranları arasında olumlu sosyal iletişim davranışları olumsuz sosyal iletişim davranışlarından daha fazla gözlenmiştir. Yetersizlik gösteren çocuklar oyuna alınmama, yetersiz görülme, eleştirilme ve materyali paylaşmama davranışlarının ardından sinirlenme, kızma davranışlarını sergilemişlerdir. Normal gelişim gösteren çocuklar ise yetersizlik gösteren çocuğun olumsuz davranışlarına çoğunlukla tepkisiz kalmışlardır. Normal gelişim gösteren çocukların, yetersizlik gösteren çocuğu yeterli buldukları her etkinliğe kabul ettikleri ve yardımlaştıkları fakat yapamayacağını düşündükleri etkinliklere katılmasını istemedikleri gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kaynaştırma, okulöncesi, akran ilişkileri, Down sendromu,

Günümüzde yetersizlik gösteren çocukların erken tanılanmasının ve eğitiminin önemi kanıtlanmıştır. Çocuğun sorunu ne kadar erken belirlenirse, o kadar erken dönemde gereksinimine uygun bir eğitim programına yerleştirilebilir. Özellikle erken çocukluk yıllarında eğitime başlama daha sonraki yıllarda alınacak olan eğitim için temel oluşturulacaktır. Çünkü erken çocukluk yılları bireyin hayatında oldukça büyük öneme sahiptir. Çocuğun sorunu, ilköğretim yıllarına kadar fark edilmeyip eğitime başlanmadıysa bu dönem eğitim açısından kaybedilmiş demektir (Avcı ve Ersoy, 1999).

¹ Uzman, Okulöncesi Öğretmeni, E-posta: hculhaoğlu@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği, E-posta: ayperis@cu.edu.tr

İçinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında, yetersizlik gösteren çocuklarla ilgili, araştırmacılar, anne- babalar ve sivil toplum örgütlerinin baskıları sonucu en az sınırlayıcı ortam yani kaynaştırma kavramı oldukça önem kazanmıştır. Bu alanda yapılan araştırmalar, kaynaştırmanın en iyi şekilde nasıl uygulanacağı ve yararının nasıl artırılabilceği üzerine yoğunlaşmaktadır (Sucuoğlu, 2006).

Özel eğitim ve kaynaştırma programının başarılı olması; programa mümkün olduğunca erken başlanması, öğretmenin konuya yaklaşımı ve yeterliliği, normal ve yetersizlik gösteren çocuk ailelerinin yaklaşımı, normal çocukların yetersizlik gösteren çocuklara yaklaşımı ve ortamın uygun şekilde hazırlanması gibi etkenlere bağlıdır (Güzel-Özmen, 2003).

Sasso ve Rude (1988), English, Goldstein, Shafer ve Kaczmarek'in (1997), yaptıkları araştırmalar sonucunda, okulöncesi dönemde uygulanan kaynaştırma programlarında, yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocukların olumlu tutum sergilediklerini ve sosyal etkileşime girebildiklerini, yetersizlik gösteren çocuğun kaynaştırma eğitiminde dil ve beceri gelişiminin arttığını belirlemişlerdir.

Okulöncesi eğitim kurumlarında, özel eğitim hizmetlerinin sağlanması durumunda, bazı özelliklere dikkat edilmelidir. Bunlar, eğitim programının bireyselleştirilmesi, ortamın fiziksel olarak uygun hale getirilmesi, günlük planların uygun olması ve çocukların bireysel özelliklerinin dikkate alınması şeklinde sıralanabilir. Yetersizlik gösteren çocuklara yönelik erken eğitim ve okulöncesi eğitim hizmetlerinden beklenen yararlar; yetersizlik gösteren çocukların tüm alanlarındaki gelişimini hızlandırmak, gelecekteki yaşamlarında olabildiğince bağımsız davranabilmelerini sağlamak, özrün engele dönüşmesini önlemektir. Böylelikle, ilköğretime başladığında normal eğitim ortamlarından yararlanma olasılığını arttırmak ve yetersizlik gösteren çocuğa sahip ailenin yaşadığı duygusal ve toplumsal sorunları azaltmak mümkün olabilecektir (Eripek, 2003).

Yetersizlik gösteren okulöncesi dönem çocuklarını, okulöncesi programları ile toplumla kaynaştırma hareketi, okulöncesi öğretmenin rolünü çarpıcı biçimde değiştirmiştir. Ancak bu rolle ilgili uzmanların görüşlerine çok az önem verilmiştir. Bu amaçla özel eğitim alanında uzman kişilerin, kaynaştırmanın pratiğe geçirilmesiyle ilgili öne sürdükleri sonuçların ve bakış açılarının anlaşılması çok önemlidir (Sheriff, 1995).

Öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeyde kullanabilmeleri, öğretmenler için en önemli amaçtır. Bu amacı başarabilmek için etkili öğretim sunulmalı ve öğretim süreci, öğrencinin gelişimine, engel durumuna uygun şekilde planlanmalıdır. Günümüzdeki araştırmalar sıklıkla öğretmen davranışları ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Günümüzde etkili öğretim çalışmalarında etkili öğretim yöntemleri geliştirilmekte, kullanılan yöntemlerin daha etkili ve verimli

olması için öğretmenlerin sınıf içinde ve dışında yapabileceği düzenlemeler konusunda çaba gösterilmektedir (Tekin, 2003).

Kaynaştırma sınıfı öğretmeni kaynaştırma yapmaya istekli ve yetersizlik gösteren çocuğu kabul edici tutum içerisinde ise öğretimin başarılı olmasını sağlayabilir. Öğretmenin olumlu ve kabul edici tutumu sınıftaki normal öğrencilerin de tutumunu etkiler, eğer öğretmen normal çocukları bu duruma hazırlar ve yetersizlik gösteren çocuklarla etkileşim kurmaları yönünde çalışırsa sosyal kabul daha kolay olur, kaynaştırmanın başarısı da artar. Yetersizlik gösteren çocuklar normal çocuklarla etkileşime girerek hedeflenen birçok davranışı da öğrenebilirler. Kaynaştırma uygulanırken normal gelişim gösteren ve yetersizlik gösteren çocuk ailelerinin hazırlanması da önemli bir aşamadır. Kaynaştırma konusunda istekli ve yararlı olduğuna inanan aileler uygulamada çok güçlü destek olabilirler. Eğer normal gelişim gösteren çocukların aileleri evde kaynaştırmaya ilişkin ya da yetersizlik gösteren çocuğa ilişkin olumsuz bir ifade kullanırlarsa bu hemen okulda kaynaştırma öğrencisine yönelik olumsuz bir davranış olarak geri dönecektir (Batu ve Kırcaali-İftar, 2005).

Toplumun bir parçası olan yetersizlik gösteren bireylerin diğer bireyler gibi eğitim hakları vardır. Bu bireylerin, erken dönemde eğitim almaya başlamaları başarıyı arttırmaktadır. Okulöncesi dönemde başarılı bir kaynaştırma eğitimi programı ile bu bireylerin bağımsız hareket etmelerine katkı sağlanacaktır. Bu süreçte rol alan aile, öğretmenler ve normal gelişim gösteren çocukların sağlayacağı katkılar, başarının artmasında oldukça önem kazanmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflardaki akran ilişkilerinin incelenmesidir. Bu araştırmanın sorusunu 'Kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda akran ilişkileri nasıldır?' oluşturmaktadır ve temel amaç bu sınıflardaki akran ilişkilerini incelemektir.

Yöntem

Araştırmada nitel süreçlerden yapılandırılmamış gözlem ile kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflardaki akran ilişkilerinin incelenmesine çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

2008-2009 eğitim-öğretim yılının güz döneminde çalışma grubunun belirlenmesi amacıyla Adana il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okulları ve bağımsız anaokullarında kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklar belirlenmiştir. Daha sonra bu çocukların engel türleri ve kaynaştırma eğitimine devam etme süreleri incelenmiştir. Mevcut durum itibariyle en çok kaynaştırma eğitimine devam eden engel türünün Down sendromu olması ve azami benzer gelişimsel özellikleri gösterebilmeleri açısından aynı engel grubundan tam zamanlı kaynaştırmaya devam eden, aynı zamanda özel eğitim alan Down sendromlu çocuklar ile çalışılması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda kaynaştırma uygulanan Yüreğir

semtinden üç ilköğretim okulunda birer anasınıfı, Çukurova semtinden bir ilköğretim okulunda bir anasınıfı olduğu belirlenmiştir. Bu sınıfların her birinde sadece bir Down sendromlu kaynaştırma öğrencisi bulunmaktadır. Çocukların dördü de üç yaşından itibaren özel eğitim kurumlarında eğitim almışlardır ve haftada üç yarım gün, özel bir kurumda özel eğitim almaya devam etmektedirler.

Down sendromlu çocuklardan biri (ÖGÇ1) sekiz yaşında, bulunduğu sınıfın mevcudu 17; ikisi (ÖGÇ2 ve ÖGÇ3) yedi yaşında bulunduğu sınıfların mevcutları sırası ile 18 ve 17, (ÖGÇ4) altı yaşında sınıf mevcudu 24'tür. ÖGÇ2 erkek diğer çocuklar ise kız çocuklardır. Dördü Down sendromlu olmak üzere 80 çocuk araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. ÖGÇ-1, ÖGÇ-2 ve ÖGÇ-3 ilköğretime bağlı anasınıflarında eğitim alırken, ÖGÇ-4 bağımsız anaokulunda eğitim almaktadır. Dört çocuğun da öğretmeni kadındır ve sınıflarında yardımcı personel bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması

2008-2009 bahar döneminde gözlem yapılacak olan okulların yönetici ve öğretmenleri ile görüşülerek araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve gözlem günleri belirlenmiştir. Çocukların araştırmacıya alışmaları ve yadırgamamaları amacıyla araştırmacı gözlem sürecine başlamadan önce her sınıfta ikişer gün etkinliklere katılmıştır.

Down sendromlu çocukların bulunduğu, ilköğretime bağlı dört anasınıfında beşer gün, yaklaşık 40'ar dakika süre ile gözlemler yapılmış ve normal gelişim gösteren çocukların Down sendromlu çocuk ile birlikte sergilediği tüm iletişim ile ilgili davranışları araştırmacı tarafından not edilmiştir. Kamera kullanımının sınıf düzenini bozabileceği ve çocukların dikkatini dağıtabileceği düşüncesiyle kamera ile kayıt yapılmamıştır. Araştırmada akran ilişkilerinin gözlenmesi nedeniyle çocukların öğretmen ve yardımcı personeller tarafından en az yönlendirildiği süreç olan serbest zaman etkinliği süreci tercih edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler tekrar tekrar okunarak, çocukların aralarındaki her türlü iletişim davranışı kodlanmıştır. Elde edilen kodlar incelenerek ortak yönleri olanlar bir araya getirilmiş, tema ve kategoriler belirlenmiştir. Bu amaçla sözlü ve sözsüz iletişim olarak iki ana kategori oluşturulmuş ve kendi aralarında olumlu-olumsuz olarak bölümlere ayrılmıştır. Elde edilen temaların tekrarlanma sıklıklarına göre (kodları sayılarak) olumlu-olumsuz ve sözlü-sözsüz iletişim davranışlarının görülme sıklığı belirlenmiştir. Kodlamalar, tema ve kategorilerin oluşturulması gibi aşamalarda nitel araştırma yöntemleri ile çalışan ve bu alanda ders veren üç uzmandan görüş alınarak fikir birliğine varılmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın örneklemini dört Down sendromlu çocuk ve bu çocukların devam ettikleri sınıftaki akranları ile sınırlı tutulmuştur. Araştırma verileri çocukların sınıflarında yapılan beşer gözlem sınırlıdır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde benzer engel grubunda yer alan yetersizlik gösteren çocukların, kaynaştırma eğitimine katıldığı Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört anasınıfında, serbest zaman etkinliği sürecinde yapılan akran ilişkileri gözlem verilerine ilişkin bulgular ve tartışmaya yer verilmiştir.

Gözlemlere başlamadan önce öğretmenlerle kaynaştırma eğitimi hakkında düşüncelerini almak amacıyla kısa bir görüşme yapılmıştır. Bu amaçla öğretmenlere; sizce kaynaştırma eğitimi uygulanmalı mı? Neden?, kaynaştırma eğitiminin uygulanması sınıf düzenini nasıl etkiler?, sizce kaynaştırma eğitimine alınan yetersizlik gösteren çocuklar bu süreçten nasıl etkileniyor?, kaynaştırmaya alınan yetersizlik gösteren çocuk ya da çocuklar, sınıfta uygulayacağınız etkinlikleri, sizin ve normal gelişim gösteren çocukların açısından nasıl etkiliyor?, sizce kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflardaki yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuklar birbirlerinden nasıl etkileniyorlar?

Sınıflarında gözlem yapılan öğretmenlerin üçü yetersizlik gösteren çocuklarla ilgili aşılması güç herhangi bir sorun yaşamadıklarını ve kaynaştırma eğitimine karşı olmadıklarını belirtmişlerdir. Bir öğretmen ise (ÖGÇ-1'in öğretmeni) kaynaştırma eğitimine karşı olduğunu, yetersizlik gösteren çocuğun normal gelişim gösteren çocuklarla yapılacak olan etkinlikleri kısıtladığını ve diğer ebeveynlerin de kaynaştırma eğitimine karşı çıktıklarını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocukların akran ilişkileri gözlenmiş ve gözlem verileri analiz edilerek kodlamalar yapılmış tema ve kategorilere ulaşılmıştır. Ortaya çıkan kategoriler Baysal-Metin (1989)'in ulaştığı kategoriler ile benzer niteliktedir. Elde edilen veriler sözlü iletişim ve sözsüz iletişim olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır, ortaya çıkan kodlar ve kategoriler Tablo 1 ve 2'de sunulmuştur.

Kaynaştırma eğitimi uygulaması sırasında, olumlu sözlü iletişim kategorileri arasında, sözlü iletişimi başlatma, sözlü iletişime cevap verme, yönlendirme, bilgi verme, sosyal davet ve yetersizlik gösteren çocuğun anlaşılmayan konuşması kategorileri belirlenmiştir. Olumsuz sözlü iletişimde ise, oyun materyalini paylaşmama, eleştirme, çocuğu yetersiz bulma, emir verme ve yetişkinden yardım bekleme kategorileri oluşmuştur.

Tablo 1

Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan Sınıflardaki Akran İlişkileri Gözlem Verilerinin Sözlü İletişim Kategorileri ve Temsil Eden Davranışlar

KATEGORİLER	DAVRANIŞLAR
OLUMLU SÖZLÜ İLETİŞİM	
Sözlü İletişimi Başlatma	Soru sormak, elindeki nesneyi ve bir arkadaşını göstererek hakkında konuşmak
Sözlü İletişime Cevap Verme	<i>Soruyu cevaplamak, gösterilen nesne ya da durum hakkında yorum yapmak</i>
Yönlendirme	Öneri sunmak
Bilgi Verme	<i>Nesnelerin ne olduğunu ve ne işe yaradığını açıklamak</i>
Sosyal Davet	Oyuna davet etmek, çağırmak
Talep Etme	<i>Oyun materyali oluşturmasını istemek, materyal vermesini istemek</i>
Seslenme	Adı ile arkadaşını çağırmak, elindekini göstererek arkadaşının dikkatini çekmek
Yetersizlik gösteren Çocuğun Anlaşılmayan Konuşması	<i>Nesne ya da durum hakkında anlaşılmayan sözcüklerle konuşmak</i>
OLUMSUZ SÖZLÜ İLETİŞİM	
Oyun Materyalini Paylaşmama	Arkadaşına oyun materyalini vermemek için sözlü uyarıda bulunmak
Eleştirme	<i>Kusur bulmak, “öyle olur mu hiç, saçmalama” demek</i>
Küfürlü Konuşma	Arkadaşına “salak” demek
Çocuğu Yetersiz Bulma	<i>Çocuğu oyuna almamak için yetersizlik ifade eden “Gelme, sen yapamazsın, sen bilmezsin, Öğretmenim! Gelmesin bunları bozar gibi” sözler söylemek</i>
Emir Verme	Arkadaşının yapmasını istediği şeyler için emir sözcükleri (Yap, ver, getir gibi) kullanmak
Yetişkinden Yardım Bekleme	<i>Öğretmen ve yardımcı personele seslenerek şikayet etmek, sorunu çözmesini beklemek</i>

Olumlu sözlü iletişimde, sözlü iletişime cevap verme ve rica etme davranışları dışında kalan tüm davranışlarda normal gelişim gösteren çocuklar daha aktif olmuşlardır. Yetersizlik gösteren çocukların, olumlu sözlü iletişim davranışları içerisinde en sık sergiledikleri davranışlar, sözlü iletişimi başlatma kategorisinde yer alan davranışlar iken normal gelişim gösteren çocuklarda yönlendirme davranışları en sık gözlenen davranışlardandır.

Yetersizlik gösteren çocuklarda sözlü iletişimi başlatma davranışlarının ardından diğer davranışların görülme sıklığı sırası ile sözlü iletişime cevap verme, yönlendirme, oyuna davet etme, yetersizlik gösteren çocuğun anlaşılmayan konuşması ve rica etme kategorilerine ait davranışlardır. Normal gelişim gösteren çocuklarda ise bu sıralama; yönlendirme, sözlü iletişimi başlatma, oyuna davet etme, sözlü iletişime cevap verme, bilgi verme ve rica etme davranışları olarak değişmektedir.

Belirtilen kategorilere ilişkin davranışların yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuk olma durumlarına göre gözlenme sıklıkları ve gözlenen davranış örnekleri sırası ile aşağıda verilmiştir.

Sözlü İletişimi Başlatma: Normal gelişim gösteren çocukların yetersizlik gösteren çocuklardan daha fazla sözlü iletişimi başlattıkları gözlenmiştir. Buna karşılık sözlü iletişime cevap verme oranının normal gelişim gösteren çocuklarda daha düşük olduğu görülmüştür.

ÖGÇ-4'ün yanında oturan kız çocuğu elinde yiyecek tabağı ile içeri giren yardımcı personeli göstererek: '*ÖGÇ-4 bak cips yiyeceğiz*' dedi, ÖGÇ-4, arkadaşının gösterdiği yöne bakarak heyecanla '*Evet gel yiyelim.*' diye yanıtladı.

ÖGÇ-4 elindeki hikaye kitabı ile yardımcı personelin yanında toplanan çocukların yanına gitti, orada bulunan erkek çocuklardan birine elindeki kitabı göstererek '*Bak bu benim kitabım.*' dedi. Çocuk ÖGÇ-4'nin elindeki kitaba baktı ancak cevap vermeden başka yöne yöneldi.

Akran etkileşiminde, iletişimi başlatıp sürdürmedeki aksaklıklar, kararlılık ve yetersizlik gösteren çocuklardaki farklılıkların normal gelişim gösteren çocuklar tarafından algılanamaması olumlu akran ilişkisi açısından çatışmalara yol açabilir. Bu durum kaynaştırma eğitiminde fırsatların değerlendirilmesinde aksaklıklara neden olabilir (Walker ve Berthelsen, 2007).

Yetersizlik gösteren çocukların özelliklerinin, eğitimci ve ebeveynler tarafından çocuklara tanıtılması, toplumda böyle bireylerin olabileceği ve onların da kendilerinin yaptığı pek çok şeyi yapma hakkı olduğunun çocuğun seviyesine uygun olarak verilmesi bu problemleri en aza indirecektir. Bu noktada çocuğa uygun model olma önem kazanmaktadır.

Sözlü İletişime Cevap Verme: Sorulan soruları cevaplama, gösterilen nesne ya da durum hakkında yorum yapma davranışlarıdır. Yetersizlik gösteren çocukların normal gelişim gösteren çocuklardan çok daha sık olarak sözlü iletişime cevap verdikleri görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocuklar, sözlü iletişime cevap vermedikleri zamanlarda görmezden gelme davranışını sergilemişlerdir.

ÖGÇ-1 ile bir erkek çocuk, eşleştirme kartlarını alıp evcilik köşesindeki koltuklara oturarak dizmeye başladılar. ÖGÇ-1 anlaşılmayan sözcüklerle kartı göstererek bir şeyler söyledi, çocuk onu dinledikten sonra kendi elindeki kartı göstererek, “*Bunlar hayvan resimleri*” dedi.

ÖGÇ-2, masanın kenarında duran kağıtlardan birini aldı. Kız çocuklardan biri, “*Resim mi yapacaksın?*” dedi. ÖGÇ-2, ‘Evet, yapalım mı?’ dedi. Kız çocuk “*Tamam*” diyerek bir kağıt alıp ÖGÇ-2’nin yanına oturdu.

ÖGÇ-3, masaya geçip oyun hamuru alan arkadaşına bakıp peşinden gitti. Yoğurma materyali ile oynamaya başladı. Başka bir erkek çocuk yanlarına geldi, “*Ne yapıyorsunuz? Niye arabacılık oynamıyorsunuz?*” dedi. ÖGÇ-3, “*Ben hamur oynayacağım*” diye yanıtladı.

Çocuklar arasında sözlü ya da sözsüz iletişimin başlayıp sürdürülebilmesi için eğitimcilere büyük rol düşmektedir. Eğitimciler, çocukların ilgi ve özelliklerine göre katılımı arttıracak etkinlikler planlama, ebeveynleri yetersizlik gösteren çocuk hakkında bilgilendirme ve yetersizlik gösteren çocuk ebeveyni ile normal gelişim gösteren çocuk ebeveynlerini bir araya getiren etkinlikler ile paylaşımda bulunmalarına rehber olma gibi gerçekleştirecekleri uygulamalar kaynaştırmanın başarısını arttırabilir. Bunlar gerçekleştirildiğinde, uygun modeller ortaya çıkacak ve böylece akran etkileşimini olumlu yönde arttırmak mümkün olacaktır. Bu da kaynaştırma eğitiminin hedeflerine ulaşmasında kolaylık sağlayacaktır. Özaydın, Tekin İftar ve Kaner(2008), arkadaşlık becerilerini geliştirme programının özel gereksinimi olan okulöncesi çocuklarının sosyal etkileşimlerine etkisini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Dört yetersizlik gösteren ‘hedef çocuk’ ve onların sınıflarındaki normal gelişim gösteren 13 ‘eğitici akran’ ile çalışarak, akran başlatmalı öğretim uygulandığında hedef çocukların sosyal etkileşim davranışlarında olumlu yönde önemli artış olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuç araştırma bulgularını desteklemektedir

Yönlendirme: Normal gelişim gösteren çocuklar, yetersizlik gösteren çocukları daha fazla yönlendirmişlerdir. Yönlendirme davranışları daha çok birlikte oyuna başlama ya da çocuğun oynayacağı materyali seçme, oyun türünü belirleme şeklinde görülmüştür.

ÖGÇ-2 ile iki kız çocuğu evcilik köşesinde oynarken kızlardan biri “*Ben anneyim siz de benim çocuklarım olun*” dedi, ÖGÇ-2 ben anne

olacağım diye itiraz etti. Kız çocuk “*Olmaz sen benim kızım ol.*” dedi, ÖGÇ-2 suratını astı, omuzlarını silkti, diğer kız çocuğu “*Anne gezmeye gidelim*” dedi ve oyunu başlattı. ÖGÇ-2 onları bir süre izledikten sonra “*Ben de yemek yaparım.*” diyerek oyuna katıldı. Kız çocuk “*Ne pişirelim kızım?*” dedi. ÖGÇ-2 “*Dolma yapalım.*” diye yanıtlayarak arkadaşının önerdiği rolde oyuna katıldı.

Bilgi Verme: Kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda bilgi verme davranışı yetersizlik gösteren çocuklar tarafından hiç gerçekleştirilmezken, çok sık olmamakla birlikte normal gelişim gösteren çocuklar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ÖGÇ-1 ile eşleştirme kartlarını dizen erkek çocuk, kartların üzerindeki hayvan resimlerini ÖGÇ-1’e göstererek her karttaki hayvanı tanıtan ifadeler kullandı.

ÖGÇ-4, kız çocuklardan biri evcilik köşesine geçerken yerde bir parça tebeşir buldu ve eline alıp ÖGÇ-4’e göstererek “*Bak bununla yazı yazılır.*” dedi. ÖGÇ-4 “*O ne?*” dedi, kız çocuk “*tebeşir*” diye yanıtladı.

Sosyal Davet: Bu kategoriye ilişkin davranışlar oyuna çağırma şeklinde gözlenmiştir. Oyuna çağırma davranışı, daha çok normal gelişim gösteren çocuklar tarafından sergilenmiştir. Yetersizlik gösteren çocuklar bu davetlerin çoğunu oyuna katılarak cevaplamışlardır. Davet edilen oyunlar çoğunlukla manipülatif oyunlar ve masa oyunları olarak gözlenmiştir. Oyuna daveti kabul etmedikleri zamanlarda başka bir çocuk veya çocuk grubu ile kurdukları oyunu sürdürmekte ya da paralel oyunlar oynamaktadırlar.

Erkek çocuklardan biri ÖGÇ-1’e, “*Saklambaç oynayalım mı?*” dedi. Sonra sınıfın ortasına koşarak, tekerleme ile diğer arkadaşlarını oyuna çağırdı. “*Saklambaç oynayan elime mum diksin!*” dedi. ÖGÇ-1 ve diğer çocuklar koşarak arkadaşının eline dokundular, tüm çocuklar gelince oyuna başladılar.

ÖGÇ-3 dört erkek çocuk ile birlikte manipülatif oyun oynuyordu. Erkek çocuklardan biri bir süre sonra oyunu bırakıp masaya yöneldi ve yoğurma materyali alıp eli ile şekillendirmeye başladı. ÖGÇ-3 onu izledi ve masada hamur oynamak için arkadaşının yanına oturdu. Manipülatif oyun oynayan çocuklardan biri yanlarına gelip, “*ÖGÇ-3, hadi gelin arabacılık oynayalım dedi.*” ÖGÇ-3, “*Ben hamur oynayacağım*” diyerek oyun davetini geri çevirdi.

Odom, Hoyson, Jamieson, ve Satrain (1985), yaptıkları bir araştırmada okulöncesi dönemdeki normal gelişim gösteren çocuklar ve yetersizlik gösteren çocukların akran etkileşimlerini incelemişlerdir. Araştırma sırasında normal gelişim gösteren çocuklara sosyal iletişime girmek için yol gösterilmiştir. Bu çocuklar öğretmenleri tarafından desteklenmiş ve iletişime girdikleri zaman ödüllendirilmişlerdir, ilerleyen süreçte ödül

çekilmesine rağmen iletişime girmede herhangi bir azalma görülmemiştir. Olumlu öğretmen yaklaşımları ve normal gelişim gösteren çocukların öğretmen tarafından desteklendiği durumlarda, yetersizlik gösteren çocuklarla akran ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Normal gelişim gösteren çocuklara verilecek destek ile süreç sonunda yetersizlik gösteren çocuğu benimseme, daha fazla birlikte zaman geçirecek etkinliklere katılma görülebilir. Nitekim Giangreco, Dennis, Cloninger, Edelman ve Schattman (1993), yaptıkları çalışmalar ile kaynaştırma sürecinin sonuna doğru normal gelişim gösteren çocuklarda duyarlılığın arttığı ve daha iyi ilişkiler yaşadıkları sonucuna varmışlardır. Seçer, Sarı ve Çetin (2010), okulöncesi dönemdeki çocukların, bedensel engelli akranları ile birlikte eğitim almalarına ilişkin görüşlerini incelemişlerdir. Araştırmada bağımsız anaokullarına devam eden normal gelişim gösteren ve sınıflarında bedensel engelli çocuk bulunan 30 gönüllü çocuk ile çalışılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda normal gelişim gösteren çocukların olumlu görüş bildirdikleri belirtilmiştir. Yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde, araştırma ile benzer nitelikte sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Talep etme: Arkadaşından, çeşitli oyuncaklar kullanarak oyun materyali oluşturmasını isteme, arkadaşının yakınındaki materyali vermesini isteme davranışları talep etme olarak değerlendirilmiştir. Talep etme, her iki çocuk grubunda da nadir gözlenen davranışlar arasında olmakla birlikte yetersizlik gösteren çocuklar daha fazla talep etme davranışı sergilemişlerdir. Talep etme davranışına çoğunlukla olumlu cevap verildiği gözlenmiştir. Aşağıda talep etmeye ilişkin gözlenen örnek davranışlar yer almaktadır.

ÖGÇ-2 ve yanındaki kız arkadaşı blok köşesindeki erkek çocuk ile konuşurken, evcilik köşesindeki kız çocuklarından biri ÖGÇ-2'nin yanındaki kız çocuğuna adı ile seslenip, başını yana yatırarak "*Bana da kutuyu getirsene*" dedi. Kız çocuğunun istediği kutu, ÖGÇ-2'nin yanındaydı. ÖGÇ-2 kız çocuğunun söylediğini duydu ve yerden kutuyu alıp isteyen arkadaşına götürdü. Kız gülümseyerek kutuyu aldı ve "*Bunun içinde bebeğimi banyo yaptıracağım*" dedi.

Kız çocuklarından biri, ÖGÇ-1'in önündeki oyuncaklardan birine uzanarak, "*ÖGÇ-1, bunu ben alabilir miyim?*" diye sordu. ÖGÇ-1, bağırarak "*Hayır!*" dedi. Kız çocuk tekrar, "*Alabilir miyim? Lütfen!*" dedi. ÖGÇ-1 tekrar "*Hayır!*" diyerek yanıtladı.

ÖGÇ-3, arkadaşının lego ile oluşturduğu trenden birkaç parça koparıp almaya çalıştı. Çocuk görünce, "*O benim*" dedi. ÖGÇ-3, başını yere eğip yalvarır ses tonu ile "*Bir tane ver ne olur*" dedi. Çocuk tepki vermedi. ÖGÇ-3 tekrar "*Ne olur*" dedi. Çocuk ÖGÇ-3'e baktı ve birkaç parça legoyu çıkarıp verdi.

Seslenme: Adı ile arkadaşını çağırma, bak diyerek bir şeyler göstermek için dikkatini çekme gibi davranışlar seslenme kategorisinde ele alınmıştır. Yetersizlik gösteren çocuklarda daha sık gözlenmiştir.

ÖGÇ-2, evcilik köşesine gitti, masada oturan arkadaşına dönerek adı ile seslenip evcilik köşesine çağırdı.

ÖGÇ-2, sınıfa gelip kapıdan içeriye uzanarak, “*Ben geldim*” dedi.

ÖGÇ-3, yanından lego ile yaptığı trenlerle erkek çocuklardan birine “*Bana da ver*” diyerek arkalarından seslendi. Çocuk ona dönüp, “*Bu benim, bak orada var*” dedi.

Kız çocuklarından biri, “*ÖGÇ-4, gel ben ölüyorum*” diyerek bayılma taklidi yaptı. ÖGÇ-4 ona dönüp baktı.

Yetersizlik Gösteren Çocuğun Anlaşılmayan Konuşması: Yetersizlik gösteren çocukların anlaşılmayan konuşmaları çok sık olmamakla birlikte gözlenen davranışlar arasındadır. Yetersizlik gösteren çocuklar oyun sırasında kendi kendilerine, normal gelişim gösteren çocuklara, öğretmen ve yardımcı personele anlaşılmayan sözler kullanmışlardır. Normal gelişim gösteren çocuklar anlaşılmayan konuşmalar sırasında yalnızca dinleme, başını sallayarak onaylama ve yalnızca bakma şeklinde tepki vermişlerdir.

ÖGÇ-2, evcilik köşesinde birlikte oynayan iki kızın yanında paralel oyun oynuyordu, ÖGÇ-2 elindeki oyuncağı yanındaki kızlara göstererek anlaşılmayan sözcükler kullanarak konuştu, kız çocukları ona bakarak dinlediler, hiç bir şey söylemeden oyunlarına döndüler.

ÖGÇ-1, iki lego parçasını birbirine takıp, erkek çocuklardan birine göstererek anlaşılmayan bir şeyler söyledi. Çocuk gösterdiği oyuncağa bakıp, onu dinledikten sonra, “*Ben de silah yapıyorum.*” dedi.

Olumsuz sözlü iletişimde, sözlü iletişime cevap verme dışında tüm kategorilerde normal gelişim gösteren çocukların yetersizlik gösteren çocuklardan daha sık davranış sergiledikleri görülmüştür. Bu durum normal gelişim gösteren çocukların daha rahat kendilerini ifade edip, kolay iletişime girebiliyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Olumsuz sözlü iletişim içerisinde, materyal paylaşmama, eleştirme, çocuğu yetersiz bulma, emir verme, yetişkinden yardım bekleme kategorileri yer almaktadır. Yetersizlik gösteren çocuklarda, olumsuz sözlü iletişim davranışlarının sık gözlenenden az gözlenene doğru sıralanışı, emir verme ve yetişkinden yardım bekleme ve oyun materyalini paylaşmama davranışlarıdır. Diğer olumsuz sözsüz iletişim davranışları ise gözlenmemiştir.

Normal gelişim gösteren çocuklarda sık gözlenenden az gözlenen davranışlara doğru sıralama; materyal paylaşmama, çocuğu yetersiz bulma, yetişkinden yardım bekleme, eleştirme ve küfürlü konuşma şeklinde görülmüştür.

Oyun Materyalini Paylaşmama: Oyun sırasında arkadaşı ile oyun materyalini paylaşmaya karşı çıkma davranışları bu kategoride ele alınmıştır. Normal gelişim gösteren çocuklar oyuncak paylaşma konusunda yetersizlik gösteren çocuklara göre daha fazla olumsuz davranış sergilemişlerdir. Bu duruma ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.

Çocuklardan biri, ÖGÇ-1'in önündeki oyuncaklardan birini almak isteyince, ÖGÇ-1, "Yaa bırak!" dedi. Çocuğun önündeki diğer oyuncakları da kendi önüne çekti. Çocuk yalnızca baktı, başka bir oyuncak alarak oyuna devam etti.

ÖGÇ-4, elinde oyuncak araba olan bir erkek çocuğa baktı ve "Bana ver" dedi. Çocuk, "Ben bunu gözümü kapatıp sepetten çektim, sen de yap" diyerek vermedi.

ÖGÇ-2, yardımcı personelden yoğurma materyali alıp evcilik köşesine doğru yürüdü. Yerde, evcilik oyuncakları ile oynayan bir kız çocuğundan oyuncak almaya çalıştı, kız çocuğu, "Bırak, o benim" dedi. ÖGÇ-2 omuzlarını kaldırıp itiraz etti.

Eleştirme: Eleştirme, kusur bulma ve çocuğu yetersiz bulma yalnızca normal gelişim gösteren çocuklar tarafından sergilenmiştir. Bu durumun yetersizlik gösteren çocukların engellerine bağlı yetersizliklerden kaynaklandığı düşünülebilir. Aşağıda eleştirme ve çocuğu yetersiz bulmaya ilişkin gözlenen davranış örnekleri yer almaktadır.

ÖGÇ-2, bloklarla şekil çıkaran erkek çocuklarını gördü ve birine seslenerek "O ne?" dedi. Çocuk cevap vermedi, ÖGÇ-2 kalkıp yanına giderek soruyu tekrarladı. Çocuk ona baktı ve "Ev yapıyoruz." dedi. ÖGÇ-2 yerden bir parça blok alıp oyuna katılmaya çalıştı. Erkek çocuk, "Yapma, o öyle olmaz!" dedi. ÖGÇ-2, elindeki blok parçasını başka şekilde koymaya çalıştı. Çocuk yine "Sen bırak, yapamazsın, bilmiyorsun." dedi. ÖGÇ-2 sinirle "Yaparım." diye bağırды. Ayağa kalkıp kızgın bakışlarla onu izledi. Çocuk birkaç düzenlemeden sonra, "Bitti, bak gördün mü? Yaptım, sen böyle yapamazsın." dedi.

Masada yoğurma materyali ile oynayan erkek çocuklardan biri, şekillendirdiği yoğurma materyalini göstererek, "Bak, sümüklü böcek yaptım." dedi. ÖGÇ-3 elini uzatıp almaya çalışarak "Ver" dedi. Erkek çocuk tekrar yaptığı şekli ÖGÇ-3'ün önüne uzattı, "Bak işte!" diyerek gösterdi. ÖGÇ-3 güldü ve kendisi de şekil çıkartıp çocuğa göstererek, "Bu da böcek." dedi. Çocuk "Öyle böcek mi olur? Olmamış işte!" dedi ve alaycı gülümsedi.

Eleştirme davranışına ilişkin elde edilen sonuçlar Baysal Metin (1989)'in araştırma sonuçları ile benzer özellikler gösterirken, emir verme davranışında aksi sonuçlar elde edilmiş ve yetersizlik gösteren çocukların daha fazla emir verme davranışı

sergiledikleri görülmüştür. Bu durum yetersizlik gösteren çocukların eğitiminde kısa yönergelerle öğretim yapılması ve bu çocukların akranlarına göre dil becerilerinin yetersiz olmasından kaynaklanabilir. Dolayısıyla bu ifadeler emir vermekten ziyade iletişimi sürdürme çabası olarak değerlendirilebilir.

Çocuğu Yetersiz Bulma: Normal gelişim gösteren çocuklarda gözlenen bu davranış yetersizlik gösteren çocuklarda görülmemiştir. Bu duruma ilişkin örnek davranışlar aşağıda yer almaktadır.

Yardımcı personel ÖGÇ-2'ye “*Kız arkadaşlarının yanında evcilik oynayabilirsin*” dedi. Evcilik oynayan kız çocuklarından biri “*Yaa! Hayır, ÖGÇ-2, bunları bozar, gelmesin*” dedi.

ÖGÇ-3, masadan kalkıp çember oyunu oynayan dört kişilik çocuk grubunun yanına gitti, önce onları izledi sonra ellerine uzanarak gruba girmeye çalıştı. Çocuklardan biri “*ÖGÇ-3, sen git hamur oyna*” dedi. ÖGÇ-3 tepki vermeden aralarına girmeye çalıştı. Çocuk öğretmenine seslenerek, “*Öğretmenim, ÖGÇ-3 başka şey oynasın oyunun nasıl olduğunu bilmiyor, oyun bozuluyor*” dedi.

Guralnick ve Groom (1987), okulöncesi dönemde kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda akran ilişkilerini gözlemiş ve yetersizlik gösteren çocukların, daha az becerikli ve düşük statüde sayıldıklarını belirtmiştir. Bu durumu farklı görünüm ve özelliklere yeterince duyarlı olamamakla bağdaştırmıştır. Araştırma sonucunda yetersizlik gösteren çocukların normal gelişim gösteren çocuklar tarafından soyutlanmalarına rağmen hafif geriliği olan çocukların ilerleme kaydettiği belirtilmiş ve ilerleme kaydetmek için uygulanacak yöntemleri tartışmıştır.

Walker ve Berthelsen (2007), kaynaştırma eğitiminde görülen, çocukların sosyal becerilerdeki yetersizliklerinin iki ana nedeni olduğunu belirtmişlerdir. İlk olarak çocukların karakteristik özellikleri, davranış problemleri ve farklılıkları anlayamama sonucu yetersiz görme, ikinci olarak ise normal gelişim gösteren çocukların yetersizlik gösteren çocukların engellerine ilişkin algıları ve onların özel ihtiyaçlarını anlayamamaları olarak açıklamışlar. Bu durumun önlenmesi için eğitimcilerin tüm çocukların katılımını sağlayacak etkinlikler sunması gerektiğini, katılımı arttırmak için çocukları desteklemesi gerektiğini de savunmuşlardır.

Emir Verme: Arkadaşının materyal vermesini isteme, kendisi için oyun materyali oluşturmasını isteme davranışları emir verme olarak değerlendirilmiştir. Olumsuz sözlü iletişim kategorilerinden emir verme, yalnızca yetersizlik gösteren çocuklarda gözlenmiştir. Yetersizlik gösteren çocukların, kendilerini ifade etmede karşılaştıkları güçlükler, kaynaştırma eğitimine katılmadan önce, normal gelişim gösteren çocuklara göre akranları ile fazla zaman geçirememiş olma ihtimalleri ve aile içindeki iletişim biçimleri bu duruma sebebiyet vermiş olabilir. Emir vermeye ilişkin gözlenen davranış örneği aşağıda yer almaktadır.

Erkek çocuklardan biri lego ile şekil çıkartırken, yanındaki ÖGÇ-1 ve başka bir erkek çocuğa, “Ben kılıç yapıyorum, sihirli kılıç” dedi. ÖGÇ-1 “Sihirli mi? Bana da yap” dedi. Çocuk, “Kendin yap, bak böyle” diyerek gösterdi. ÖGÇ-1 bakarak yapmaya çalıştı, olmayınca sinirle legoları masaya vurdu. Çocuk, “Dur bekle, benim ki bitsin, sana da yaparım.” dedi. ÖGÇ-1 çocuğa dönerek “Yaap!” diye bağırdı.

Yetişkinden yardım bekleme: Zorla oyuncak alma, oyunu bozma, oyuna almak istememe, durumlarında ve vurma, itme davranışına maruz kalındığında öğretmen veya yardımcı personele söyleyerek çocuğu yanından uzaklaştırma çabası şeklinde gözlenmiştir. Yetersizlik gösteren çocuklar, normal gelişim gösteren çocuklardan daha fazla yetişkinden yardım istemişlerdir.

ÖGÇ-4 evcilik köşesinde oynayan, kız çocuklarından oluşan grubun yanına yaklaştı, çocukların oynadıkları oyuncaklardan birini alıp ileriye doğru attı, kız çocuklardan biri, “Öğretmenim! Oyunağımızı attı.” diye öğretmenine seslendi.

ÖGÇ-1 dolaba eşya koydu, dönerken kız çocuklarından birini itekledi, çocuk “Öğretmenim!” diye seslenerek öğretmeninden problemi çözmesini bekledi.

Kız çocuklardan biri ÖGÇ-4’ün hamur şekillendirmekte kullandığı kalıplardan birini aldı. ÖGÇ-4 gördü ve yüksek sesle “Ver!” dedi. Kız çocuk, “Attım gitti” diyerek atıyormuş gibi yaptı. ÖGÇ-4 öğretmene dönerek, “Öğretmenim! Vermiyor” dedi.

Olumlu sözsüz iletişim içerisinde bakma, gülümseme, onaylama, yardım etme, çocuğun yanına gitme, fiziksel temas, oyun materyalini paylaşma, tek başına nesne ile oyun, birlikte nesne ile oyun, birlikte sembolik düzeyde oyun, birlikte manipülatif oyun, seslenme, dinleme, taklit etme davranışları yer almaktadır. Olumsuz sözsüz iletişim davranışları içerisinde ise materyali zorla alma, zorla aldığı materyali vermemek için uyarma, fiziksel şiddet uygulama, sinirlenme, görmezden gelme, oyun materyalini paylaşmama, kurulu oyunu bozma, çocuğun uzaklaşmasını isteme, çocuğun yanından uzaklaşma, yalnız kalma davranışları yer almaktadır.

Yetersizlik gösteren çocuklarda olumlu sözsüz iletişimde en sık gözlenenler bakma davranışlarıdır. Bakma davranışından sonra gözlenme sıklığına göre sıra ile çocuğun yanına gitme, birlikte nesne ile oyun, tek başına nesne ile oyun, gülümseme, fiziksel temas, taklit, oyun materyalini eşit paylaşma, birlikte manipülatif oyun, seslenme, birlikte sembolik düzeyde oyun, onaylama, dinleme ve yardım etme davranışlarıdır. Normal gelişim gösteren çocuklarda, en sık gözlenen en az gözlenene doğru olumlu sözlü iletişim davranışları; birlikte nesne ile oyun, çocuğun yanına gitme, birlikte sembolik düzeyde oyun, birlikte manipülatif oyun, bakma, tek başına nesne ile oyun, gülümseme, oyun materyalini eşit paylaşma, fiziksel temas, yardım etme, seslenme, dinleme, taklit etme, onaylama olarak sıralanmıştır.

Tablo 2

Yetersizlik Gösteren ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Akran İlişkileri Gözlem Verilerinin Sözsüz İletişim Kategorileri Ve Temsil Eden Davranışlar

KATEGORİLER	DAVRANIŞLAR
OLUMLU SÖZSÜZ İLETİŞİM	
Bakma	Çocuğu izlemek, iletişim kurulduğunda yalnızca bakarak tepki vermek, kendisine anlatılanı dinlemek, başka çocukların konuşmalarını dinlemek için bakmak
Gülümseme	<i>Durumdan memnun olmak, eğlenmek, yardım isteğine olumlu yanıt almak</i>
Onaylama	Başını sallamak, gülümsemek
Yardım Etme	<i>Arkadaşının almak istediği materyali vermek, yere düşen arkadaşının elini tutup kaldırmak, ağlayan arkadaşına mendil verip destek olmak</i>
Çocuğun Yanına Gitme	Arkadaşlarını izlemek, oyuna katılmak, bir şey söylemek için yanına yürümek
Fiziksel Temas	<i>Arkadaşının omzuna eli ile dokunmak, elini tutmak, sarılmak, öpmek</i>
Oyun Materyalini Paylaşma	Oyun materyalini kendi isteği ile arkadaşına vermek
Tek Başına Nesne İle Oyun	<i>Paralel oyunlar oynamak</i>
Birlikte Nesne İle Oyun	Oyun materyalini kullanarak ortak oyun oynamak
Birlikte Sembolik Düzeyde Oyun	<i>Oyun materyalini canlı gibi kullanarak ortak oyun oynamak</i>
Birlikte Manipülatif Oyun	Birlikte kovalamaca, saklambaç, çember oyunları oynamak
Taklit Etme	<i>Arkadaşının hareketini taklit etmek, arkadaşının oyununu taklit etmek</i>
OLUMSUZ SÖZSÜZ İLETİŞİM	
Materyali Zorla Alma	Oyun materyalini arkadaşının elinden çekerek almak
Zorla Aldığı Materyali Vermemek İçin Savunma	<i>Omuz silmek, surat asmak, Materyali alıp uzaklaşmak</i>
Saldırgan İletişim (Fiziksel Şiddet)	Vurmak, itmek, bağırarak
Sinirlenme	<i>Kızmak, bağırarak, surat asmak</i>
Küfürlü Konuşma	Arkadaşına salak demek
Görmezden Gelme	<i>İletişim başlatan çocuğa tepkisiz kalmak</i>
Oyun Materyalini Paylaşmama	Oynadığı oyun materyallerini başka çocukların almasına izin vermemek
Kurulu Oyunu Bozma	<i>Birlikte oyun oynayan grubun oyun materyalini eli ile dağıtmak</i>
Çocuğun Uzaklaşmasını İsteme	Çocuğun yanından uzaklaşması için sözlü ifadeler (git yanımdan gibi) kullanmak
Çocuğun Yanından Uzaklaşma	<i>Oyuna alınmadığında başka köşeye gitmek, uzaklaşmak, başka çocukların olmadığı bir köşeye gidip hiçbir şey yapmadan beklemek</i>

Aşağıda yetersizlik gösteren çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların olumlu sözsüz iletişim davranışlarına örnekler sunulmuştur.

Bakma: Sözlü ve sözsüz iletişim kategorilerinde, yetersizlik gösteren çocuklarda en sık gözlenen davranışlar bakma ve izlemedir. Normal gelişim gösteren çocuklarda da, yetersizlik gösteren çocuklar kadar sık olmasa da bakma, izleme davranışları gözlenmiştir. Aşağıda yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuklarda gözlenen bakma kategorisine ilişkin örnek durumlar yer almaktadır.

ÖGÇ-1, sınıfın ortasında toplanan çocuklara bakıp, dinledi, arkadaşlarının saklambaç oynamaya karar verdiklerini duyunca kalkıp onlara katıldı.

ÖGÇ-1 ile bir erkek çocuk oyuncaklarla oynarken, çocuk oluşturduğu şekli ÖGÇ-1'e gösterip "*Bak.*" dedi. Başka bir erkek çocuk onların yanına geldi, gülümseyerek bakmaya başladı. ÖGÇ-1, gelen çocuğa "*Git!*" dedi ve oyuna katılmasına izin vermedi. Çocuk hiçbir şey söylemeden bir süre daha onları izledi.

Kız çocuklarından üçü evcilik köşesine gidip oyuncak almaya çalışırken biri ÖGÇ-2'ye çarptı ve "*Ay! Düşüyordum.*" diyerek güldü. ÖGÇ-2, onu itti ve sinirle "*Git!*" diye bağırdı. Kız çocuk ÖGÇ-2'ye baktı ve hiçbir şey söylemeden oyuncaklara yöneldi.

ÖGÇ-3, manipülatif oyun oynadığı arkadaşlarından ayrılarak, lego ile oluşturduğu arabasını alıp sınıfın önündeki salona çıktı. Diğer çocuklar oynamaya devam etti. ÖGÇ-3, sınıfın kapısının önünde oturarak, içeridekileri izlemeye başladı. Erkek çocuklardan biri, evcilik köşesinde oynayan kız çocuklarından birine çarptı ve kız çocuk ağlamaya başladı, ÖGÇ-3 oturduğu yerden onları izlemeye devam etti.

ÖGÇ-4'ün sesini duyan kız çocuk ona doğru dönüp, el salladı ve elindeki bebeği kukla gibi kullanarak "*ÖGÇ-4 merhaba*" diyerek konuştu. ÖGÇ-4 çocuğa dönüp baktı. Kısa bir süre başka bir tepki vermeden onu izleyip tekrar oyununa döndü.

Baysal Metin (1989), bakma davranışının Down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocuklarda en sık gözlenen davranış olduğu sonucuna varmıştır.

Gülümseme: Gülümseme davranışı, yetersizlik gösteren çocuklarda, normal gelişim gösteren çocuklara göre daha sık gözlenmiştir. Çocuklar, durumdan memnun olmak, eğlenmek, yardım isteğine olumlu yanıt almak gibi durumlarda gözlenmiştir.

Erkek çocuklardan biri, ÖGÇ-1'in oyun materyallerini kullanarak yapmasını istediği kılıç tamamlanınca, ÖGÇ-1, gülümseyerek aldı. ÖGÇ-2, masada hamurla oynayan kız çocuklarından birini izledi ve "*Bana da yap.*" dedi. Kız çocuk "*Ver hamurunu yaparım*" dedi. ÖGÇ-2 hamurunu gülümseyerek verdi ve arkadaşının istediği şekli çıkartmasını gülümseyerek izledi.

ÖGÇ-3 lego ile oyun oynarken yanına bir erkek çocuk geldi, parçaları birbirine takıp çıkartarak oluşturdukları şekilleri birbirlerine gösterdiler. ÖGÇ-3, çocuğun yaptığından yapmaya çalıştı ancak olmadı, çocuk yapamadığını görünce elindekini ona verdi, ÖGÇ-3 gülümseyerek çocuğa baktı ve verdiği oyuncuğu aldı. ÖGÇ-4, masadaki kağıtlardan bir tane alıp öğretmenine bir şeyler söyledi. Öğretmen kız çocuklardan birini çağırarak ÖGÇ-4'e bir kalem vermesini söyledi. Çocuk oturduğu yerden kalkıp çekmecedan bir kalem aldı ve ÖGÇ-4'e verdi. ÖGÇ-4 onu izledi, kalemi alınca gülümseyerek çocuğa baktı, çocukta gülümsedi ve tekrar masadaki oyununa döndü.

Onaylama: Onaylama çok sık gözlenen bir davranış olmamakla birlikte, yetersizlik gösteren çocuklarda daha fazla gözlenmiştir.

ÖGÇ-2, düşüp ağlayan erkek çocuğun nasıl düştüğünü, kız çocuklardan birine, “*Burada düştü, ağladı*” diye anlattı, kız çocuk başını sallayarak onayladı. Kız çocuklardan biri ÖGÇ-2'nin yanına geldi ve “*Terliklerimizi değiştirelim mi?*” dedi. ÖGÇ-2 arkadaşına bakıp gülümsedi ve terliğini çıkarıp verdi. ÖGÇ-3'ün yanında oturan arkadaşı bir resim yapıp ÖGÇ-3'e gösterdi ve “*Bak bitirdim.*” dedi. ÖGÇ-3 önce resme sonra arkadaşına bakıp başını sallayarak gülümsedi.

Yardım Etme: Normal gelişim gösteren çocuklar, yetersizlik gösteren çocuklardan daha sık yardım etme davranışı göstermişlerdir. Yetersizlik gösteren çocuklarda en nadir gözlenen davranışlar arasında yer almaktadır.

ÖGÇ-2, sınıfın kapısından içeri bakıp gülümsedi. İki kız çocuğu geldiğini görünce gülümseyerek yanına gidip “*Hoş geldin.*” Dediler. ÖGÇ-2 onlara sarıldı ve vestiyerde terliğini aramaya başladı, arkadaşını terliğini bulup “*ÖGÇ-2, terliğin burada*” diyerek verdi. ÖGÇ-2, yürürken ayağı sandalyeye takılıp düşen ve ağlayan erkek çocuklardan birine peçete getirip gözyaşlarını silmeye çalıştı. Evcilik köşesinde oynayan çocuklardan biri yere düştü. ÖGÇ-4 yanına gidip, elinden tutarak kalkmasına yardım etti.

Çocuğun Yanına Gitme: Yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuklarda en sık gözlenen ikinci davranış çocuğun yanına gitme davranışıdır. Yetersizlik gösteren çocuklarda, normal gelişim gösteren çocuklara göre daha sık gözlenmiştir.

ÖGÇ-1, kukla köşesinde oynayan erkek çocuklardan birinin yanına gitti. Çocuk ÖGÇ-1'e kuklayı konuşarak gösterdi, ÖGÇ-1 güldü.

ÖGÇ-1 sandalyesini iki kız çocuğunun yanına çekti, kız çocukları birbirlerine baktıktan sonra sandalyelerini alıp biraz ileriye oturdular. ÖGÇ-1, tekrar sandalyesini yanlarına çekip onları izledi. ÖGÇ-2, yardımcı personelden yiyecek istedi, yardımcı bir parça börek verdi, iki çocuk ÖGÇ-2'nin yanına geldi, çocuklardan biri "Nereden aldın, bizde istiyoruz" dedi. ÖGÇ-2, sınıfa girer girmez, erkek çocuklardan birine seslenip, "Hediye aldım" dedi. Kız çocuklarından biri yanına geldi ve "Sende mi hediye aldın?" dedi. İki kız, bir erkek çocuk daha yanlarına geldi, çağırdığı erkek çocuk "Ne aldın?" diye sordu. ÖGÇ-2 "Kalem" dedi. Üç kız, iki erkek çocuk masadaki meyve tabağına doğru gitti. ÖGÇ-4'te çocukların arkasından yürüdü, yanlarına gidince onları izledi.

Fiziksel Temas: Arkadaşının omzuna eli ile dokunmak, elini tutmak, sarılmak, öpmek gibi davranışlar fiziksel temas kategorisinde ele alınmıştır. Yetersizlik gösteren çocuklarda daha sık gözlenmiştir. Bu duruma ilişkin örnek davranışlar aşağıda verilmiştir.

Saklambaç oynayan erkek çocuklardan biri, saklambaç oyununu bırakıp ÖGÇ-1'in yanına gitti ve elini tuttu sınıfın boş olan bölümüne doğru yürüyerek, "Hadi dönelim" dedi. Öğretmen serbest oynayabileceklerini söyledi, ÖGÇ-1, "Oley!" diye bağırdı, yanında duran erkek çocuklardan birine sarıldı, birlikte güldüler. ÖGÇ-2 sınıfa geldiğinde, içeriye doğru uzanıp ben geldim dedi, kız çocukları gülümseyerek yanına koştu ve sıra ile hoş geldin diyerek öptüler. ÖGÇ-3 kovalamaca oynarken durup arkadaşlarını izlemeye başladı. Oyundaki erkek çocuklardan biri yanına geldi ve elini ÖGÇ-3'ün omzuna koyarak "Gel dinlenelim" dedi. Kafesteki tavşana yem veren erkek çocukları gören bir kız çocuğu, yanında duran ÖGÇ-4'ün elini tutup, "Hadi bizde verelim" diyerek kafesin yanına götürdü.

Oyun Materyalini Paylaşma: Yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocukların, oyun materyalini aynı oranda paylaştıkları gözlenmiştir.

Kitaplıktan boyama kitabı alıp, masaya geçen kız çocuğu ÖGÇ-2'nin kendisine baktığını gördü ve "Sana da vereyim mi?" diyerek kitaplığa doğru koşup ÖGÇ-4'ye de boyama kitabı getirdi.

Birlikte Nesne İle Oyun: Normal gelişim gösteren çocuklar, birlikte nesne ile oyun oynamada, yetersizlik gösteren çocuklardan daha fazla davranış sergilemelerine

rağmen, yetersizlik gösteren çocuklar, birlikte nesne ile oyun oynama davranışlarının çoğuna katılmışlardır.

ÖGÇ-1, masadan kalkıp kukla köşesinde oynayan arkadaşının yanına gitti. Çocuğun elindeki boru parçasını alıp ucunu ağzına aldı, başını öne uzatarak, diğer ucunu arkadaşının ağzına götürdü. Çocuk gülümsedi. Borunun içine üfleyerek çeşitli sesler çıkarttılar. ÖGÇ-3, yere oturup lego ile oynamaya başladı. Bir erkek çocuk yanına geldi ve elindekileri göstererek “*Gel birleştirelim*” dedi. ÖGÇ-3, legoları çocuğun önüne gülümseyerek itti ve “*Al sana*” dedi. ÖGÇ-3 yaptığı parçayı göstererek “*Oldu mu?*” dedi. Çocuk, “*Dur şimdi olacak*” diyerek tren yaptı, trenini sürerek oradan uzaklaştı, ÖGÇ-3’te onun yaptığı gibi şekil vererek peşinden gitti, birlikte trenlerini yarıştırdılar. Erkek çocuklardan biri, blokları üst üste dizerken ÖGÇ-4 yanına geldi, yerden birkaç blok alıp çocuğa verdi. Çocuk alıp buraya koyacağım dedi, ÖGÇ-4 “*al*” diyerek birkaç tane daha verdi. Çocuk koyacağı yerleri söyleyerek tamamladı.

Tek Başına Nesne İle Oyun: Yetersizlik gösteren çocukların, normal gelişim gösteren çocuklardan daha sık tek başına nesne ile oyun oynadıkları gözlenmiştir. Tek başına nesne ile oyun paralel oyun olarak gözlenmiştir. Çocuklar aynı köşeleri paylaşmışlar, materyal alışverişi dışında iletişim kurmamışlardır. Normal gelişim gösteren çocukların ise hem kendi aralarında hem de yetersizlik gösteren çocukların katıldığı gruplarda birlikte nesne ile oyun oynamaya daha eğilimi oldukları görülmüştür.

ÖGÇ-1, kukla köşesindeki arkadaşı ile oynadıktan sonra masada tamir oyuncakları ile oynayan çocukların yanına oturdu. Oyuncaklardan bir kısmını önüne çekti, arkadaşları ile hiç konuşmadan oynadı. ÖGÇ-3, üç erkek çocuk ile blok köşesine yürüdü. Birbirleri ile hiç konuşmadan bloklarla şekiller çıkarıp oynadılar. ÖGÇ-4 bir süre televizyonda çizgi film izledikten sonra kitap köşesine yürüdü, kitaplıkta duran bir cetveli alıp tek başına araba sürer gibi oynadı.

Birlikte Sembolik Düzeyde Oyun: Normal gelişim gösteren çocuklar, yetersizlik gösteren çocuklardan daha sık sembolik oyun oynamışlardır.

Kız çocuklardan biri, evcilik köşesinden kendisini çağıran arkadaşının yanına giderken, ÖGÇ-2, onun peşinden gitti. Çağıran çocuk, “*Bak bebeğime elbise yaptım*” dedi. Kız çocuk “*Şapka da yap, üşümesin*” dedi. ÖGÇ-2 onları dinledi, kendisi de bir bebek alıp sarıldı ve arkadaşlarının oynadığı şekilde oynayarak oyuna katıldı.

Birlikte Manipülatif Oyun: Normal gelişim gösteren çocuklar çocukların, yetersizlik gösteren çocuklardan daha fazla birlikte manipülatif oyun oynama eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Yetersizlik gösteren çocukların manipülatif oyunların çoğuna katıldıkları görülmüştür. Aşağıda örnek durum yer almaktadır.

Erkek çocuklardan biri, ÖGÇ-1'e "Hadi kovalamaca oynayalım" dedi. ÖGÇ-1 yaptığı resmi bırakıp arkadaşını kovalamaya başladı. Bir başka çocuk daha onlara katıldı.

Taklit: Yetersizlik gösteren çocuklar, normal gelişim gösteren çocuklara göre çok daha sık taklit davranışını sergilemiştir. Taklit, normal gelişim gösteren çocuklarda en nadir gözlenen davranışlardır. Örnek davranışlar aşağıda verilmiştir.

ÖGÇ-1, bir süre arkadaşlarını izledikten sonra, masada duran oyuncaklardan bir kısmını kendi önüne çekti. İzlediği arkadaşlarının yaptığı şekillere benzer şekiller çıkartarak oyunlar oynamaya başladı.

Kız çocuklardan biri ÖGÇ-2 ile terliğini değiştirdikten sonra kız çocuk manken taklidi yaparak yürüdü, ÖGÇ-2 gülümseyerek onu izledi, aynı hareketleri yaparak arkadaşını taklit etti.

İki kız çocuğu blok köşesine yöneldi, köşeden birkaç lego alıp koşmaya başladılar. Köşedeki erkek çocuklardan ikisi kovalamaya başladı, ÖGÇ-4'te onları izleyip aralarına girerek koşmaya başladı.

Çocuklardan biri yerden bir minder alıp ÖGÇ-3'e "Alsana" diyerek attı, ÖGÇ-3'te bir minder alıp gülerken arkadaşını kovalamaya başladı.

Olumsuz sözsüz iletişim davranışları, materyali zorla alma, zorla aldığı materyali vermemek için savunma, saldırgan iletişim, görmezden gelme, materyal paylaşmama, kurulu oyunu bozma, çocuğun uzaklaşmasını isteme, çocuğun yanından uzaklaşma, yalnız kalma kategorilerine ayrılmıştır.

Yetersizlik gösteren çocuklarda en sık gözlenenden en az gözlenene doğru olumsuz sözsüz iletişim davranışları; Sinirlenme, saldırgan iletişim, materyali zorla alma, materyal paylaşmama, görmezden gelme, yalnız kalma, çocuğun uzaklaşmasını isteme, kurulu oyunu bozma ve en az gözlenen çocuğun yanından uzaklaşma şeklinde sıralanmıştır.

Normal gelişim gösteren çocuklarda ise en sık gözlenenden en az gözlenene doğru olumsuz sözsüz iletişim davranışları sıralaması; görmezden gelme, saldırgan iletişim, materyal paylaşmama, materyali zorla alma, sinirlenme, çocuğun uzaklaşmasını isteme, çocuğun yanından uzaklaşma, yalnız kalma ve kurulu oyunu bozma şeklinde olmuştur.

Olumsuz sözsüz iletişim davranışlarının yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuklarda görülme sıklıkları ve gözlenen örnek davranışlar aşağıda sunulmuştur.

Materyali Zorla Alma: Arkadaşının oynadığı oyun materyalini zorla alma davranışlarıdır. Materyali zorla alma yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuklar tarafından aynı oranda gerçekleştirildiği gözlenmiştir.

ÖGÇ-2 ayağa kalkıp kız arkadaşının elindeki bebeği çekip aldı ve 'Benim bebeğim' dedi. Kız çocuk, "Yaa bırak" dedi. ÖGÇ-2, "vermem" dedi. Onları izleyen bir erkek çocuk "Ver o bebeği" diyerek bebeği alıp kız çocuğuna geri verdi.

ÖGÇ-3, arabacılık oynayan arkadaşlarının yanına giderek oyuna katıldı. Çocuklardan biri ÖGÇ-3'ün elindeki oyuncak arabayı almaya çalıştı. ÖGÇ-3, "Benim" diye bağırdı. Çocuk, "Sen git, kovalamaca oyna" dedi. ÖGÇ-3 "Yaa ver" dedi. Öğretmen tartışmaya müdahale edip oyuncak ÖGÇ-3'e geri verdi.

ÖGÇ-4, yakınında duran bir erkek çocuğun elindeki küçük topu aldı. Çocuk, "Bırak" diyerek uzanıp almaya çalıştı, ÖGÇ-4, çocuğun elini itti. Çocuk tepki vermedi, öğretmenine yardım ister gibi baktı.

Zorla Aldığı Materyali Vermemek İçin Savunma: Yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocuklar aynı oranda sergilemişlerdir.

ÖGÇ-3, kendisinin oynadığı legolardan birkaçını izinsiz koparıp alan arkadaşına almamasını söyledi, çocuk başka oyuncakları göstererek "Olmaz sen bunlardan beğen, al" dedi.

ÖGÇ-4, kendisini oyuna almak istemediğini söyleyen kız çocuğuna vurarak oynadığı evcilik oyuncaklarından birini alıp uzağa attı. Kız çocuk "yaa!" diyerek kalkıp oyuncak almaya çalıştı. ÖGÇ-4 ondan önce koşarak oyuncak alıp omuzlarını kaldırıp, sinirli baktı.

Saldırgan İletişim(Fiziksel Şiddet): Vurmak, itmek fiziksel şiddet davranışları olarak değerlendirilmiştir. Yetersizlik gösteren çocuklarda daha sık gözlenmiştir. Bu davranışların çoğu yetişkinin müdahale edip uzlaştırması ve çocuğun ortamdan uzaklaşıp yalnız kalmaya çalışması ile sonuçlanmıştır.

ÖGÇ-1 ile oynayan erkek çocuk, yanlarına gelen çocuğun gitmesini istedi. ÖGÇ-1, "Hayır, o burada" dedi. Çocuk elindeki oyuncak ile ÖGÇ-1'in başına vurdu. ÖGÇ-1 sinirle "Yaa" diye bağırdı.

Kız çocukla oyun oynayan ÖGÇ-2, araba taklidi yaparak aralarından hızla geçerken, "Çekilin yoldan" diyen erkek çocuğu, "Yaa!" diyerek itti. Çocuk da ÖGÇ-2'yi "Yapma!" diyerek itti. Öğretmenin uyarması ile ayrıldılar.

ÖGÇ-3'ün elindeki oyuncak alan arkadaşına yapma diye kızınca çocuk hızla ÖGÇ-3'ü itti.

Ladd ve Coleman (1997), akranları tarafından olumsuz davranışlara maruz kalan çocukların korku, güvensizlik, yalnızlık duygularını yaşadıklarını ve akranlar ile aralarının açıldığını ifade etmişlerdir. Bu durumun sonucunda akran ile yakın ilişki oluşturmayı sağlayacak yeteneklerin engellendiğini savunmuşlardır.

Kabasakal, Girli, Okun, Çelik ve Vardarlı (2008) üç ilköğretim okulunda, 16'sı yetersizlik gösteren olmak üzere toplam 329 ilköğretim öğrencisi ile öğrencilerin akran ilişkileri içindeki konumunu, algılanış biçimlerini ve akran istismarının boyutlarını belirlemek amacı ile 'sosyometri', 'kimdir bu' ve 'Öğrenciler için akran istismarı anketi' uygulayarak bir çalışma yapmışlardır. Araştırma sonucunda yetersizlik gösteren çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre daha uyumsuz ve saldırgan olduklarını belirlenmiştir. Bu durum elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir.

Çocukların birbirleri ile saldırgan iletişime girmeleri ailelerinde saldırgan iletişimin problem çözümünde kullanılıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Eğitimcilerin iyi gözlemciler olup bu durumun nedenini araştırması ve problemin çözümü için aile ile işbirliği yapması olumlu sonuçlara ulaştırabilir.

Sinirlenme: Kızmak, bağırarak ve surat asmak olarak gözlenmiştir. Yetersizlik gösteren çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre çok daha sık olarak bu davranışları sergiledikleri görülmüştür. Örnek davranışlar aşağıda verilmiştir.

ÖGÇ-1, resim yaparken kovalamaca oynayalım diye oyuna davet eden erkek çocuğa “*Yok, ben resim yapıyorum*” dedi. Çocuk ÖGÇ-1'in kolundan tutup çekiştirerek, “*Hadi kalk, bırak resmi*” dedi. ÖGÇ-1 sinirli ifade ile “*Yaa! Çekil*” diye bağırdı.

Erkek çocuklardan biri ÖGÇ-2'ün yaptığı remi “*Öyle olur mu hiç*” şeklinde eleştirince, ÖGÇ-2, sinirli bakarak “*Olur*” dedi. Çocuk “*Olmaz*” dedi, ÖGÇ-2, sinirle ayağa kalkıp “*Git, benim resmim*” dedi.

Okula annesi ve kardeşi ile gelen kız çocuğu bebekleri ile ilgilenen ÖGÇ-4'e, “*Senin kardeşin var mı?*” dedi. ÖGÇ-4 sinirlendi ve bağırarak, “*Baba var işte, anne var işte*” dedi.

Küfürlü Konuşma: Normal gelişim gösteren çocuklarda en nadir gözlenen davranıştır. Yetersizlik gösteren çocuklarda gözlenmemiştir.

ÖGÇ-3, oyun materyallerini kullanarak yaptığı treni sürerken önündeki çocuğa çarpıp, “*Düüt!*” dedi. Çocuk ÖGÇ-3'e dönüp, “*Salak ÖGÇ-3*” dedi.

Görmezden Gelme: Sözlü ya da sözsüz iletişim başlatan arkadaşına tepkisiz kalma davranışdır. Normal gelişim gösteren çocuklarda daha sık gözlenmiştir. Gözlenen örnek davranışlar aşağıda verilmiştir.

Oyuncak günü olarak belirlenen bir günde evden oyuncak getiren bir erkek çocuğun elindeki oyuncak alan ÖGÇ-4 öğretmenin uyarmasına rağmen oyuncakı vermedi. Çocuk bir süre ÖGÇ-4'ü izledikten sonra gidip yanına oturdu, “Evde oynayacağım, ver” dedi. ÖGÇ-4 hiç tepki vermedi.

Kız çocuklarından biri, ÖGÇ-3'e “Gel seninle oynayalım” dedi. ÖGÇ-3, “Ne oynayalım” dedi. Kız “Yakalamaca” diyerek kaçırmaya başladı, ÖGÇ-3 bir süre kız çocuğunu yakalamaya çalıştı, oynarken blok köşesindeki çocukları görüp onları izledi. Kız çocuk hadi gel dedi, ÖGÇ-3, “Araba yapalım” dedi. Kız ilgilenmeden ÖGÇ-3'ün yanından ayrıлып evcilik köşesindeki diğer kız çocuklarının yanına gitti.

Kurulu Oyunu Bozma: Oyuna alınmadığında ya da istediği oyun oynanmadığında görülmüştür. Nadir olarak gözlenen davranışlar arasındadır. Normal gelişim gösteren çocuklarda daha fazla görülmüştür.

ÖGÇ-2, evcilik oyununda anne rolü verilmediği için kız çocuğunun elindeki bebeklerden birini aldı. “Benim bebeğim” diyerek vermedi.

ÖGÇ-1, kukla köşesinde birlikte oyun oynadığı arkadaşının yanından ayrıldı ve arkadaşını da çağırdı. Çocuk gelmedi. ÖGÇ-1 eşleştirme kartları ile oynayan erkek çocuğun yanına gitti, birlikte kartları dizerken Önce oynadığı erkek çocuk gelip eli ile karıştırarak oyunu bozdu. ÖGÇ-1 sinirle “Yaa!” diye bağıarak yanındaki oyuncakları çocuğa attı.

Çocuğun Uzaklaşmasını İsteme: Çoğunlukla oyuna almak istememe durumunda ya da arkadaşının yapmasını istemediği davranışları yapması sonucunda bu davranışlar ortaya çıkmıştır. Normal gelişim gösteren çocuklar tarafından oyuna almak istememe sonucu gözlenmiştir. Yetersizlik gösteren çocuklar cevap olarak oyunu bozmakla ilgili tehdit cümleleri kullanmışlardır.

Üç kız çocuğu, evcilik köşesine gelip oyuncak almaya çalışırken, içlerinden biri ÖGÇ-2'ye yanlışlıkla çarptı ve gülererek “Ay! Düşüyordum” dedi. ÖGÇ-2 kızarak “Git” dedi, kız çocuk şaşkın ifade ile bir süre ÖGÇ-2'ye baktı sonra köşeye doğru yürüdü.

Evcilik köşesinde iki kız çocuğu oyun oynuyordu, ÖGÇ-1, aralarına sokularak onlara baktı, kız çocuklarından biri, “Öğretmenim, ÖGÇ-1 gitsin” diye uzaklaştırmaya çalıştı.

Öğretmenin yanındaki ÖGÇ-4'e öğretmeni tarafından arkadaşlarıyla oyna uyarısı yapıldı, ÖGÇ-4'ün yakınındaki kız çocuklarından biri öğretmenini duyup, “Yaa! Öğretmenim, ÖGÇ-4 buraya gelmesin, her şeyi bozuyor” dedi. ÖGÇ-4 kızı dönüp sinirle

“Geleceğim, her şeyi, Güm! Bozacağım” dedi. Kız çocuk sessizce onu izledi.

Çocuğun Yanından Uzaklaşma: Küsme, kızma, sonucunda gözlenen davranışlar ve yalnız kalma çabası çocuğun yanından uzaklaşma olarak değerlendirilmiştir.

Arkadaşı ile itişen ÖGÇ-2 ve arkadaşını öğretmen kavga etmeyin diye uyarınca kız çocuk evcilik köşesine gitti, ÖGÇ-2, masaya geçip oturdu, arkadaşlarını izledi.

ÖGÇ-4 masadan kalkarken koşarak oyun oynayan erkek çocuklardan biri ÖGÇ-4’ün yanındaki kız çocuğunun sandalyesini düşürdü, ÖGÇ-4 elindeki oyuncakla kız çocuğuna vurdu. Kendisinden daha iri olan erkek çocuk kız çocuğuna vurduğunu görünce ÖGÇ-4’e tokat attı. ÖGÇ-4, korkulu ifade ile çocuğa baktı ve duvar kenarına doğru gidip duvara yaslanarak vuran erkek çocuğunu izledi.

Araştırmada elde edilen sonuçlar, Barrafato (1998) ve Seçer ve diğerleri (2010) tarafından elde edilen sonuçlar ile desteklenmektedir. Barrafato (1998), yetersizlik gösteren ve normal gelişim gösteren çocukların kaynaştırma eğitimi uygulaması süresince kaynaştıklarını ve yetersizlik gösteren çocuklarda gelişmeler meydana geldiğini saptamıştır. Seçer ve diğerleri (2010), kaynaştırma sınıfında eğitimini sürdüren normal gelişim gösteren çocukların, kaynaştırma eğitimi uygulanmayan sınıflardaki çocuklara göre daha fazla birlikte etkinlik yapmak istediklerini belirtmiştir ve bu çocukların yetersizlik gösteren arkadaşları ile saldırgan davranışları olmadığı için birlikte etkinlik yapmak istedikleri sonucuna varılmıştır. Yetersizlik gösteren arkadaşları ile birlikte etkinlik yapmak istemeyen normal gelişim gösteren çocukların bu arkadaşlarını yetersiz buldukları belirtilmiştir.

Araştırmada, olumlu sosyal iletişim davranışları olumsuz sosyal iletişim davranışlarından daha fazla gözlenmiştir. Ancak ülkemizde özel eğitim uzmanlarının sayısındaki yetersizlikler ve eğitimcilerin kaynaştırma eğitimi uygulaması sırasında yalnız bırakılması nedenleri ile pek çok sorun ile karşılaşılabilir. Bunlar eğitimcinin karşılaştığı güçlükleri yenmede destek alamaması ve kaynaştırmaya karşı olumsuz tutum sergilemesi, normal çocuk ebeveynlerinin yeterince aydınlatılamaması sonucu onlardan destek alamama ve yöneticilerin yaklaşımları olarak sayılabilir. Olumsuz davranışların en aza indirilmesi için eğitimcilere, kaynaştırma ekibinde yer alan diğer personellere ve ebeveynlere önemli roller düşmektedir. İşbirliği yapmak, olumsuz davranışların nedenini tespit etme ve çözümü açısından oldukça önemlidir. Deborah ve Smith (1992), öğretmenlerin yeterli şekilde hazırlanmadıklarını, yetersizlik gösteren çocukların daha düşük seviyede eğitim alması gerektiği düşüncesinin var olduğunu, işbirliği, iletişim ve saygının eksik olduğunu belirtmiştir. Hollahan (2000)’in belirttiği üzere olumlu kaynaştırma ortamlarında çocuklarda olumlu gelişmeler gözlenecektir.

Sonuç

Normal gelişim gösteren çocukların, yetersizlik gösteren çocukları oyunlarına alma konusunda çok sıkıntı yaşanmadığı söylenebilir. Çocukların karakterleri ve öğretmenin yaklaşımı dikkate alındığında kaynaştırma eğitime karşı olduğunu belirten öğretmenin sınıfında daha fazla olumsuz davranışlar yaşanmıştır. Bu sınıfta bulunan yetersizlik gösteren çocuk ile normal gelişim gösteren çocukların problem çözme yolu olarak küfürlü konuşma ve fiziksel şiddet uygulamayı tercih ettikleri görülmüştür. Kaynaştırma eğitime olumlu baktığını belirten öğretmenlerin sınıfında ise daha az olumsuz davranış görülmüştür ve problem çözme için ya aralarında anlaşma ya da yetiştikten yardım bekleme davranışları gözlenmiştir.

Normal gelişim gösteren çocuklar, yetersizlik gösteren çocukları yeterli buldukları her oyuna kabul etmişlerdir. Çocuklar birlikte oyun oynarken normal gelişim gösteren çocukların daha çok hareketli oyunlarda yetersizlik gösteren çocukların oyuna katılmasında sakınca görmedikleri görülmüştür. Oyun materyalini dizme, yeni bir oyun materyali oluşturma gibi etkinliklerde ise yetersizlik gösteren çocukların başaramayacağına inandıklarını belli eden ifadeler kullanarak, yetersizlik gösteren çocukları oyundan dışlamışlardır. Saldırgan iletişim, oyun materyalini paylaşmama gibi olumsuz davranışların en fazla gözleendiği sınıf ÖGÇ-1'in bulunduğu sınıf olmuştur. ÖGÇ-1'in öğretmeni kaynaştırma eğitimi konusunda olumsuz düşüncelere sahiptir ve öğretmenin çocukların davranışlarını etkilediği düşünülebilir. Öğretmen tutumlarının kaynaştırma sınıflarında akran ilişkilerine etkileri daha detaylı araştırılmalıdır.

Normal gelişim gösteren çocukların yetersizlik gösteren çocukları çoğunlukla aralarına aldıkları ve birlikte oyun oynadıkları görülmüştür. Çocuklar oyun oynarken ortaya çıkan olumsuz davranışlar genellikle normal gelişim gösteren çocukların yetersizlik gösteren çocuğu yetersiz bulması, materyal paylaşmama ve yetersizlik gösteren çocuğun sinirlenmesi gibi davranışların ardından ortaya çıkmıştır.

Öneriler

Kaynaştırma eğitimi, işbirliği içinde çalışan bir ekip ile başarılı sonuçlar verecektir. Bu ekipte en önemli görevler eğitimciler ve ebeveynlere düşmektedir. Eğitimci ve ebeveynlerin tüm çocukların eğitim hakkına ve farklılıklara saygı duymaları kaynaştırma eğitime olumlu tutum sergilemelerini sağlayacak ve bu durum olumlu davranış olarak çocuklara yansiyacaktır. Eğitimcilerin düzenli aralıklarla tüm ebeveynleri bir araya getirip bilgilendirme çalışmaları yapması ebeveynlerin desteklerini almasını kolaylaştıracaktır.

Eğitimcilerin, yetersizlik gösteren çocukların özür grupları ve gereksinimleri hakkında bilgi alabilmesi için özel eğitim alanında uzman personellerden destek alması başarılı kaynaştırma eğitimi için önemlidir. Özel eğitim uzmanı eksikliğinden kaynaklanan aksaklıkların giderilmesi için özel eğitim ve kaynaştırma eğitimi alanında hizmetiçi

eğitim kursları ve seminerler düzenlenmesi fayda sağlayacaktır. Ayrıca özel eğitim konusunda uzman personellerin kaynaştırma sınıflarına destek olabilmeleri için verilecek görevlendirmeler olumlu sonuçlar verebilir. Özel eğitim uzmanları kaynaştırma sınıflarında düzenli takipler ve değerlendirmeler yaparak sınıfın öğretmenine ve ebeveynlere destek verebilirler.

Eğitimcilerin öğrenimleri sırasında kaynaştırma eğitimi alanında daha fazla ders almaları konu hakkında bilgilenmelerini ve tutumlarını olumlu etkileyebilir. Eğitimcilerin, normal gelişim gösteren çocukların yetersizlik gösteren çocukları aralarına almaları, farklılıkları anlamaları ve empati kurmaları için bazı etkinlikler düzenlemeleri gerekmektedir. Drama uygulamalarını artırmak, çocuklarda bu özelliklerin gelişmesinde yardımcı olacaktır. Eğitimcilerin normal gelişim gösteren çocukların, yetersizlik gösteren çocuklarla birlikte zaman geçirebilecekleri etkinliklere ağırlık vermesi ve iletişim kurmaları için yönlendirip desteklemesi gerekmektedir.

Bu araştırmada kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflardaki akran ilişkileri gözlenmiştir. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda öğretmenlerin kaynaştırmaya karşı tutumlarının kaynaştırma eğitimine katılan çocukların davranışlarını nasıl etkilediği araştırılabilir. Kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda cinsiyet, oyun tipi, oyun materyali ve köşe tercihlerine göre akran ilişkileri değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Avcı, N. ve Ersoy, Ö. (1999). Okulöncesi dönemde entegrasyonun önemi ve uygulamalarda dikkat edilecek noktalar. *Milli Eğitim Dergisi*, 144.
- Barrafato, A. (1998). Inclusion at the Early Childhood Level: Supports Contributing to its Success. Concordia Universty, Montreal, Quebec, Canada.
- Batu, S. ve Kırcaali İftar, G. (2005). Kaynaştırma. Ankara: Kök Yayıncılık
- Baysal Metin, N. (1989). *Okulöncesi Dönemdeki Down Sendromlu Ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Entegrasyonunda Sosyal İletişim Davranışlarının İncelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deborah, F. R. ve Smith, B. J. (1992). *Attitude Barries and Strategies for Preschool Mainstreaming*. Policy and Practice in Early Childhood Special Education Series.
- English, K., Goldstein, H., Shafer, K., ve Kaczmarek, L. (1997). Promoting interactions among preschoolers with and without disabilities: Effects of a buddy skills-training program. *Exceptional Children*, 63(2), 229-243.
- Eripek, S. (Ed.) (2003). *Okulöncesi Dönemde Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No:756 s: 16-41
- Giangreco, M. F., Dennis, R., Cloninger, C., Edelman, S. ve Schattman, R. (1993). I've counted Jon: Transformational Experiences of Teachers Educating Students with Disabilities. *Exceptional Children*, 59(4), 359-372.
- Guralnick, M. J. ve Groom, J.M. (1987). The peer relations of mildly delayed and nonhandicapped preschool children in mainstreamed playgroups. *Child Development*, 58(6), 1556-1572.
- Güzel Özmen, R. (2003). 'Kaynaştırma Ortamında Eğitimsel Düzenlemeler.' A. Ataman (Editör) *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (s.51-83). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Hollahan, A. (2000). A comparison of deelopmental gains for preschool children with disabilities in inclusive and self contained classrooms. *Topics in Early Childhood Special Education*, 20(4), 224-234.
- Kabasakal, Z., Girli, A., Okun, B., Çelik, N., ve Vardarlı, G. (2008). Kaynaştırma öğrencileri, akran ilişkileri ve akran istismarı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 169-176.
- Ladd, G. W., ve Coleman, C. C. (1997). Children's classroom peer relationship and early school attitudes: Concurrent and longitudinal associations. *Early Education and Development*, 8(1), 51-66.
- Odom, S. L., Hoyson, M. ve Strain, P. S. (1985). Increasing handicapped preschoolers' peer social interactions: cross-setting and component analysis. *Journal of Applied Behavior Anaiysis*, 1, 3-16.
- Özaydın, L., Tekin İftar E. ve Kaner, S. (2008). Arkadaşlık becerilerini geliştirme programının özel gereksinimi olan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal etkileşimlerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9(1), 15-32.

- Sasso, G., ve Rude, H. (1988). The social effects of integration on nonhandicapped children. *Education and Training in Mental Retardation*, 23, 18-23.
- Seçer, Z., Sarı, H., ve Çetin, Ş. (2010). Okul öncesi dönemdeki çocukların bedensel engelli akranları ile birlikte eğitim almalarına ilişkin görüşleri. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 12-24.
- Sheriff, G. A. (1995). *Early childhood integration: Perspectives of special educators*. Indiana, USA: Indiana University,.
- Sucuoğlu, B. (2006). Etkili kaynaştırma uygulamaları. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Tekin, E. (2003). Etkili öğretim. A. Ataman (Editör) özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş (s.51-83). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Walker, S. ve Berthelsen, D. (2007). The social participation of young children with developmental disabilities in inclusive early childhood programs. *Social Participation in Early Childhood Programs*.